

KENTSEL ALANDA ÇOCUKLARA DOĞA BİLİNCİ KAZANDIRMADA OYUN MEKÂNI TASARIMININ ROLÜ

Duygu ÇUKUR^{1*}

Halil ÖZGÜNER²

¹ DEÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 35160, İZMİR

² SDÜ Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 32260, ISPARTA

*duygu.cukur@deu.edu.tr

ÖZET

Gelişim psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, çocukluk döneminde kazanılan bilincin ileriki yaş dönemlerini de etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu makalede, doğa bilincinin çocukluk döneminde verilmesi gerekliliğinden hareketle öncelikle, mevcut kültürel yapı içinde verilen bilinç ortaya konulmuş ve bu bağlamda (1)“çocuklara nasıl bir doğa bilinci verilmelidir?” ve (2) “doğa bilinci çocuklara nasıl verilmelidir?” sorularının fiili durumdaki yanıtı, ülkemiz ve yurtdışı örnekleri değerlendirilerek irdelenmiştir. Bu sorulara yanıt arayan makalede sırasıyla şu sonuçlara ulaşılmıştır. (1) İnsana kendisini doğanın parçası olarak görmesini sağlayacak “ekolojik benlik bilinci” verilmelidir. (2) Doğa bilinci, çocuğa oyun eylemi üzerinden ve doğal mekân kullanımıyla deneyimleyerek verilmelidir. Bu doğrultuda, Ergin (1982)’in geliştirdiği “oyun bölgesi” tanımına temellenen ve peyzaj düzenlemesiyle oyun alanlarında doğal öge ve doğal mekan tasarımını içeren bir konsept önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk dönemi, Doğa bilinci, Oyun bölgesi.

ROLE OF PLAYGROUND DESIGN TO ENCOURAGE NATURE AWARENESS AMONG CHILDREN IN URBAN AREAS

ABSTRACT

Developmental psychology research suggests that consciousness formed in the childhood period is highly effective on subsequent periods of human life. Therefore this article presumes that nature awareness should be given in the childhood period. Firstly, current practices in order to encourage nature awareness in the existing cultural structure are examined. The article then reviewed examples of current practices on (1) “what kind of nature awareness is given to children” and (2) “how nature awareness is given to children”. The article tries to answer above questions and suggests following conclusions. (1) Ecological consciousness should be given to individuals to encourage them seeing themselves as a part of nature. (2) Nature awareness should be given to children through play and through the use of nature areas in their daily life and experiences. A concept playground design, including natural elements and natural areas, based on Ergin (1982)’s “play area” definition is also proposed.

Keywords: Childhood period, Nature awareness, Play area.

1. GİRİŞ

Gelişim psikolojisi araştırmalarına göre, insan kimliğinin büyük bölümü çocukluk döneminin (0-12 yaş) ilk yıllarında oluşmaktadır. İnsan gelişimini evrelere ayırarak inceleyen evre kuramcıları (Sigmund Freud, Erik Erikson, Jean Piaget vb.), insanın gelişiminin büyük oranda tamamlandığı çocukluk döneminin özelliklerinin diğer dönemleri etkilediği konusunda görüş birliği içindedirler (Onur, 1995). Dolayısıyla çocukluk döneminde edinilen bilinç, kalıcı nitelikte olmaktadır. Gelişim psikolojisi alanında varılan bu sonucu, beyin bilimi alanındaki çalışmalar da destekler niteliktedir.

Kaya (2004-b)'nin beyin araştırmalarına dayanarak;

Beyin katmanları, en üstte üst beyin (korteks), üst beynin hemen altında şuuraltı (bilinçaltı) bölümü ve şuuraltının altında altbeyin katmanı (alt tabakalar) olarak sıralanmıştır. Üstbeyin bilinç düzeyindeki kısımdır. Şuuraltı bölümü bilince yakın olan kısımdır. Ancak şuuraltı ve alt beyin bilinçdışı yer almaktadır.

Çocuk altbeyne¹ sahip olarak doğmakta; doğduğunda henüz var olmayan üst beynin² oluşumu ise 6 yaş civarında tamamlanmaktadır. Bu 0-6 yaş dönemindeki ilk öğrenimler, beyin bilinçdışı katmanında depolanmaktadır. Altbeyinde depolanmış olan evrene ait 4 milyon yıllık bilgi birikimi, ekolojik benliğe karşılık geldiğinden bu bilgilerin, bilinçdışından farkındalık düzeyine yani bilince taşınması önemlidir. Bunun için de öncelikle 0-6 yaş döneminde doğa bilinci kazandırmak, altbeyne girdi oluşturmak anlamına gelir ki; böylece doğayla içsel bütünleşme sağlanmış olur.

Çocukluk döneminde kazandırılacak doğa bilinci, toplumsallaşma sürecinde verilecek doğa eğitimiyle yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda fiili duruma bakıldığında, doğa eğitimi ile çevre eğitimi ya da “doğa” ile “çevre” kavramlarının birbirleri yerine kullanıldıkları görülmektedir. Bu durum, konuyla ilgili yapılmış tezlerin incelenmesinde de görülmüştür (Özgüner vd., 2007; ss. 23-25).

Ancak “doğa” ve “çevre” kavramlarının farklı anlamları içerdiği düşüncesinden hareketle, makalede “doğa” kavramının kullanımı önemli görülmüştür.

2. FİİLİ KÜLTÜREL YAPIDA ÇOCUKLARA VERİLEN DOĞA BİLİNCİ

Bilindiği gibi, fiili kültürel yapıda, toplumsal formasyonu ekonomi düzlemi yönlendirmektedir. Bu doğrultuda, sınırsız tüketim yoluyla maksimum kâr elde etmeyi amaçlayan kapitalizm ekonomik modelini temel alan Modernizm,

¹ Alt beyin geçmişe, evrene ait bilgileri içeren beyin bölümüdür. Evrene ait bilgiler, insanın alt beyine genetik şifrenme yoluyla geçmekte, başka bir deyişle, alt beyinde nesilden nesile taşınarak kayıtlı tutulmaktadır. Dolayısıyla genetik şifreler, bilgiler, evrendeki bütün bilgiler (evrene ait 4 milyon yılın bilgi birikimi) topluluğudur. Alt beyin sezgi dili bulunmakta ve refleksif davranışları idare etmektedir (Kaya, 2004-a; 2004-b).

² Üst beyin algılama, yargılama, düşünme, konuşma, hayal kurma, okuma, yazma gibi eğitimle kazanılan ve daima öğrenmeye açık bulunan beyin bölümüdür. Üst beyin yaşam deneyimlerini kaydetmekte ve bilgi birikimi oluşturmaktadır. Başka bir deyişle üst beyin, eğitimle kazanılan bilgileri içeren, iradi davranışları idare eden beyin bölümüdür (Kaya, 2004-b).

toplumsallaşma süreciyle istediği kimlikte insanlar yetiştirerek zihinsel aynen yeniden üretimini ve böylece sürekliliğini sağlamaktadır. Türetilmiş gereksinim ve aynılaştırılmış talep yaratılarak insanların bilinci “sahip olma” anlayışı doğrultusunda ve “nesne” bakış açısıyla biçimlendirilmektedir. Böylece bencil, çıkarımı düşünen, çevresindeki herşeyi nesne olarak algılayan, kendine ve çevresine yabancılaşan, farklılıklara saygı duymayan bir insan tipi oluşmaktadır. Tüketme bilincine sahip bu “uygar” insan, doğayı yaşamın kaynağı olarak değil, “meta” olarak görmektedir. Dolayısıyla edinilen bu bilinç, doğanın varlık bilincine aykırı gelişmiş bir bilinçtir.

Anılan bilinç, büyük oranda çocukluk döneminde, çeşitli toplumsallaşma süreci araçlarıyla oluşmaktadır. Günümüzde bu araçlardan en etkin olanı iletişim araçlarıdır. Çocukların yaşam evrenini artık, televizyon ve elektronik oyunlar oluşturmaktadır. Büyük Batı sermayesi, sahip olduğu iletişim teknolojileriyle Batı'nın değer sistemini tüm dünya ülkelerine ihraç etmektedir. Böylece çocuklarda hız ve tüketim bilinci yerleştirilmekte, teknoloji hayranlığı yaratılmakta ve şiddet doğallaştırılmaktadır (Özgüner ve Çukur, 2006).

İletişim araçları yanı sıra doğrusal ilerlemeci ekonomik kalkınma anlayışına hizmet eden kültürel mekan üretimiyle de çocukların yaşam çevrelerinde yapaylık ve sınırlandırma oluşturulmakta; böylece çocukların doğa ile iletişimi engellenmektedir.

Sonuçta, çocuğun toplumsal ve fiziksel çevresi, doğa koruma bilinci oluşumuna olanak sunmamaktadır.

3. ÇOCUKLARA DOĞA BİLİNCİ KAZANDIRMAYA YÖNELİK NELER YAPILYOR?

Çocuklara doğa bilinci kazandırma ya da doğa eğitimi verme konusunda sorulması gereken iki temel soru bulunmaktadır:

1. Çocuklara nasıl bir doğa bilinci ve bu doğrultuda nasıl bir doğa eğitimi verilmelidir? Bu soru, verilecek doğa bilinci ya da eğitiminin amaç ve kapsamının ne olacağını içermektedir.

2. Çocuklara doğa bilinci ya da doğa eğitimi nasıl verilmelidir? Bu soru, verilecek doğa bilinci ya da eğitiminin yöntem ve araçlarının neler olacağını içermektedir.

Bu sorular doğrultusunda doğa bilinci kazandırmaya yönelik fiili durumda neler yapıldığı ülkemiz örnekleri değerlendirilerek verilecektir.

Ülkemizde konuyla ilişkili çalışmalar, tezler, ilgili Bakanlık ile ilgili vakıf ve derneklerin faaliyetleri, ilköğretimdeki ilgili derslerin içerikleri olmak üzere üç alanda incelenmiştir.

Ülkemizde yapılmış tezler incelendiğinde (Özgüner vd., 2007; ss. 23-25), doğa eğitimi veya doğa bilinci üzerine değil, çevre eğitimi, çevre sorunları, çevre duyarlılığı, çevre koruma bilinci, çevreye yönelik tutumlar çerçevesinde ele alınan çalışmalar olduğu görülmüştür. Çevre eğitimi de daha çok örgün öğretimle ilişki kurularak ele alınmıştır. Tezlerde, “çocuklarda çevreye karşı duyarlılık ancak

okulda verilecek çevre eğitimi ile artırılabilir” düşüncesi hâkimdir. Örneğin, çocukların çevre bilinçleri üzerine yapılan bir çalışmada (Özdemir, 2003), çevre bilgisi artarsa çevre bilinci artar sonucu çıkmıştır³.

Tezler konuları bağlamında konumlandırıldığında;

- doğa korumadan çok çevre korumanın önemine ve bunun çevre eğitimiyle gerçekleşebileceğine vurgu yapan,
- okulda verilen derslerin çevre eğitimiyle ilişkisini ele alan, çalışmalar olduğu görülmektedir.

Ülkemizde bilimsel çalışmaların yanı sıra çevre eğitimine yönelik Çevre ve Orman Bakanlığı’nın, çeşitli vakıf ve derneklerin de çalışmaları bulunmaktadır.

Çevre ve Orman Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında işbirliği protokolü düzenlenmekte ve çeşitli projeler yürütülmektedir. Çevre bilincinin geliştirilmesi için uygulamalı çevre eğitiminin örgün eğitim düzeyinde, okul öncesi öğretimden itibaren ele alınması vurgulanmaktadır (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006).

6–8 Kasım 2000 tarihleri arasında İzmir’de toplanan IV. Çevre Şurası’nın Çevre Eğitimi, Halkın Bilinçlendirilmesi ve Katılımı Komisyonunda;

Doğa sevgisi kazandırmaya okul öncesi dönemden başlanması, bu doğrultuda uygulamalı (yaparak ve yaşayarak) aktivitelerin geliştirilmesi, ilgili derslerin verimli hale getirilmesi, uygun eğitim materyallerinin hazırlanması ve bu konuda Çevre Bakanlığı ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapılması konuları vurgulanmıştır (TUBİTAK, 2006).

Ayrıca, bazı dernek ve vakıfların⁴ çevre sorunlarıyla ilgili eğitim hedefleri ve faaliyetleri bulunmaktadır. Çevreye ait bilgilerin öğrenilmesiyle bireylerin çevreyle ilgili değer ve tutumlarının olumlu yönde etkileneceği düşünülmektedir. Hedef kitle olarak okul öncesi öğretim öğrencilerinden başlanması vurgulanmaktadır.

Ülkemizde ilköğretim aşamasında verilen Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi derslerinin ilgili ünitelerinin⁵ amaçları değerlendirilmiştir. Buna göre, anılan

³ “Çevre Bilgisi Başarı Testi” ve “Çevre Bilinci Ölçeği” geliştirilmiştir. “Çevre Bilgisi Başarı Testi”, okulda işlenen çevre konularına ilişkin sorulardan oluşmuştur. Bu doğrultuda ekosistemin işlevleri temel alınmıştır. “Çevre Bilinci Ölçeği”, MEB 2000 Fen Bilgisi programında yer alan kazanımlar ve çevre bilinci tanımına paralel olarak **tanıma, önem verme, sevmeye, koruma, iyileştirme, değiştirme, geliştirme, sorumluluk alma** gibi özellikleri içeren maddelere yer verilmiştir. Ölçekte dört alt boyut belirlenmiştir: olumsuz davranışlar, değer verme, objektif değerlendirme, sorumluluk almada isteklilik (Özdemir, 2003).

⁴ Türkiye Çevre Eğitim Vakfı (TÜRÇEV), TEMA Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), TÜBİTAK Bilim ve Toplum Daire Başkanlığı, Doğa Derneği, Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği, vb.

⁵ Hayat Bilgisi Dersinin İlgili Üniteleri:

Ünite I. Okulumuz ve Yakın Çevremiz (Yakın Çevresini Tanır)

Ünite IV. Doğamız (Doğadaki Canlı ve Cansız Varlıklar, Canlıların Ortak Özellikleri, Çevresindeki Bitkiler, Çevresindeki Hayvanlar, Çevresindeki Canlıları Koruma Yolları ve Buna İlişkin İstek)

Ünite VII. Dünya’mız ve Gökyüzü (Gökcisimleri, Gece ve Gündüz, Hava Olayları, Hava Durumu, Sel, Erozyon İle İlgili Olgular)

KENTSEL ALANDA ÇOCUKLARA DOĞA BİLİNCİ KAZANDIRMADA
OYUN MEKÂNI TASARIMININ ROLÜ

derslerin ünitelerinde belirtilen genel ve özel amaçlardan doğayla doğrudan ve dolaylı ilişkili olanları, “bilir, tanır, kavrar, ayırt eder, beceri kazanır” kelimeleriyle sonlanmaktadır. Dolayısıyla anılan derslerde/ünitelerde amaçlar, doğa hakkında bilgi edinmeye ve farkındalık oluşturmaya yöneliktir. Konuların özelliğine göre gezi, gözlem, deney ve inceleme gibi yöntem ve tekniklere de başvurusu gerektiği belirtilmiştir.

Bu derslerin ilgili üniteleri doğa bilinci vermede destekleyici niteliktedir. Ancak tek başına yeterli değildir. Çocukların anılan bilinci yaşayarak, deneyim yoluyla içselleştirmesi gereklidir.

Yurtdışında, son yıllarda özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da peyzaj alanında çalışan profesyonel kesim, çevre eğitimi ve toplumda doğa koruma bilincinin geliştirilmesindeki katkısı yanında, sürdürülebilir kalkınma, estetik kalite ve düşük maliyetle tesis ve yönetim gibi kompleks hedeflere ulaşma kapsamında kentlerde doğal alanların ekolojik prensipler çerçevesinde artırılmasını öngören “doğal stil” peyzaj tasarımı ve uygulamalarını benimseyerek kent yeşil alanlarının tasarımında yoğunlukla kullanmaya başlamıştır (Özgüner, 2003). Söz konusu peyzaj tasarım trendi kapsamında özellikle okul ve oyun alanları ile diğer kent yeşil alanlarında yapılacak çalışmalarda ekolojik prensipler çerçevesinde habitat çeşitliliğini artırmanın ve uygulamada doğaya yakın yöntemleri kullanmanın desteklenmesi yanında, çevre ve doğa hakkında uygulamalı derslerin yapılabileceği merkezlerin bulunduğu doğa (ekoloji) parkları, içerisinde evcil hayvanların yetiştirildiği halka açık kent çiftlikleri, ve kentlerde doğayı destekleme ve doğa bilincini geliştirme amaçlı kent yaban hayatı grupları popüler hale gelmiştir (Kendle ve Forbes, 1997).

Yukarıda anılan iki soru bağlamında ülkemiz ve yurtdışı çalışmaları değerlendirildiğinde; ülkemizde ilgili projelerin daha çok doğayı parçalar halinde ele alan bir anlayış çerçevesinde oluşturulduğu ve doğa bilincinin daha çok örgün eğitim düzeyinde verilecek eğitimle geliştirilebileceği anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Bu anlayış, parçacı yaklaşımı ve uygulamayı sınırlı ölçüde içermesi nedeniyle doğa bilinci kazandırmada yeterli değildir. Yurtdışındaki (Avrupa ve

---

Ünite IX. Yılın Bölümleri (Yılın Bölümleri, Sonbahar, Kış, İlkbahar, Yaz Mevsimleriyle İlgili Özellikler, Çevrede Oluşan Değişiklikler, Günün Bölümleri) (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-a).

Fen Bilgisi Dersinin İlgili Üniteleri:

Ünite II. Canlılar Çeşitlidir (Canlılar, Bitkiler, Hayvanlar)

Ünite III. İnsan ve Çevre (İçinde Yaşadığımız Doğa, Hava, Su ve Toprak)

Ünite IV. Gezegenimiz (Dünya, Atmosferin Canlılar İçin Önemi, Su Küre, Dünya’nın Hareketleri, Yeryüzü Şekilleri)

Ünite V. Uzayı Keşfedelim (Güneş, Ay, Ay’ın Evreleri)

Ünite VI. Maddenin Doğası (Madde, Maddenin Özellikleri, Hâlleri)

Ünite VII. Enerji (Enerji Çeşitleri, Enerji Kaynakları, Su Enerjisi, Rüzgâr Enerjisi)

Ünite VII. Isı (Güneş Enerjisi, Yakıt Türleri, Kullanılan Yakıtların Çevreye Olumsuz Etkileri)

Ünite X. Yaşamımızı Yönlendiren Elektrik (Elektriği Tasarruflu Kullanma Yolları) (Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-b).

Kuzey Amerika’da) “doğal stil” peyzaj tasarımı ve uygulamalarının çocuk yaşam çevresinde doğa bilincini uygulamalı olarak verdiği ve doğanın bütün olarak kavranmasına yönelik bir potansiyel taşıdığı ortadadır.

4. ÇOCUKLARA EKOLOJİK BENLİK BİLİNCİ KAZANDIRMADA OYUNUN VE YAKIN ÇEVREDE DOĞAL MEKAN TASARIMININ ÖNEMİ

Makalenin odaklandığı iki sorunun yanıtı ve bunun nedeni aşağıda açıklanmıştır.

1. Çocuklara nasıl bir doğa bilinci ve bu doğrultuda nasıl bir doğa eğitimi verilmelidir?

sorusu çerçevesinde doğa eğitimi, doğayı tanıtmak anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda doğanın ne’sinin tanıtılacağı; başka bir anlatımla, tek tek nesnelerin yani doğal öğelerin mi tanıtılacağı yoksa doğanın ekolojik/doğal ilişki düzeninin mi tanıtılacağı soruları önemli olmaktadır. İlkini içeren bir eğitim, insanı bilgiye götürür ve nesne odaklı düşüncüyü çağırıştırır. Bu da Batı felsefesine ve formal mantığına dayanır. İkincisini içeren eğitim, doğayı doğal evren olarak tanıtmak anlamına gelir ve bağlama odaklı düşüncüyü çağırıştırır. Bu da Doğu felsefesine ve diyalektik mantığa dayanır.

Verilecek doğa eğitimi, doğanın ilişki düzenini, yani doğadaki çeşitliliği, ekolojik döngüleri, beslenme zincirinin işleyişini, farklı türlerin bir aradalığını kavramayı içermelidir. Böylece nesne odaklı bir bakış/kavrayış değil, bütünsel bir bakış kazandırılabilir. İnsan, doğadaki bütünlüğü ve kendisinin bütün içindeki konumunu kavrayabilir. Böyle bir doğa bilinci, **ekolojik benlik bilincine** karşılık gelmektedir (Devall, 1994).

Altbeyninde bulunan doğaya ait bilgiler nedeniyle insan, ekolojik benliğe sahiptir ancak bu bilinç dışındadır. Başka bir deyişle, sistem tarafından anılan benlik bastırılmıştır. Ekolojik benlik, varoluş bilincidir. Dolayısıyla gerçek, biyolojik benliktir. Ekolojik benlik bilinci kazandırmak, anılan benliğin bilinç düzeyine taşınmasıyla ve kendiliğinden gerçekleşen, kimliğin parçası olan bir eylem haline gelmesiyle mümkündür.

Ekolojik benlik bilincine sahip insan, kendisini doğanın parçası olarak algılayacak, doğadaki diğer varlıklara saygı duyacak ve çevre ahlâkı gibi kurallara gerek kalmadan doğa koruma olayı kendini koruma ile özdeşleşerek kendiliğinden gerçekleşecektir.

Bu bilgiler ışığında, kültürel alanda kalarak konuyu ele alan çoğunluğun belirttiği gibi, doğa bilincinin yalnızca (örgün) eğitim yoluyla verilemeyeceği düşünülmektedir. Korteksin verdiği bilinçle doğayı korumak isteyen insan değil, doğaya zarar veremeyecek insan (yapmam diyen değil, yapmam diyen insan) doğa bilincine sahiptir.

2. Çocuklara ekolojik benlik bilinci ya da bu doğrultudaki doğa eğitimi nasıl verilmelidir?

Ekolojik benliğin bilince taşınması, deneyim yoluyla ve çocuğun yaşamının buna uygun düzenlenmesiyle gerçekleşebilir. Çocukluk döneminde yaşam evrenini **oyun** oluşturduğu için, çocuğa doğa bilinci oyun üzerinden kazandırılmalıdır. Doğa eğitimi öğrenilen olaydan yaşanan olaya dönüştürülerek verilmelidir. Çocuğun yaşayarak doğa bilinci edinmesi ise mekan kullanımını zorunlu hale getirmektedir. Başka bir deyişle, doğa korumanın yaşamın kendisine özdeş kılınmasını mekân sağlayacaktır.

Yakın çevreyle/mekânla özdeşleşmek daha kolaydır. Bu nedenle insanın yakın çevresinde doğanın bulunması, yakından tanıma ve hakkında bilgi edinme (duyularıyla deneyimle bilgi elde etme) olanağı sunmaktadır. Dolayısıyla çocuğun konut yakın çevresinin doğayı içerecek şekilde tasarlanması gereklidir. Doğayla duygusal ve akılcı bir deneyim sonucu, insan doğayı anlamayı öğrenebilir.

Bu bağlamda, konut yakın çevresinde çocuklara yönelik oyun mekanları önemli hale gelmektedir. Fiili duruma bakıldığında, geleneksel oyun bahçelerinin oyunun doğasına uygun nitelikler sunmadığı; çocukları sınırlandırdığı görülmektedir. Ayrıca, kentte çocukoyununa yönelik açık-yeşil alan donatımında yetersizlik bulunmaktadır ve oyun alanlarının yerseçimi rasgele yani çocuğun aksiyon çapı dikkate alınmaksızın yapılmaktadır. Gelişim psikolojisi araştırmaları, farklı yaş dönemlerinin oyun davranışının ve doğal aksiyon çapının farklı olduğunu ortaya koymaktadır (Ergin, 1982).

Bu nedenle çocuğa bütün temel deneyimleri, gelişim dönemlerine göre doğal aksiyon çapları dikkate alınarak oyun üzerinden doğal öge ve doğal mekân kullanımı ile verilmelidir. Bunu fiziki planlama meslek disiplinleri⁶ göz önünde bulundurmalıdır. Bu doğrultuda tasarım ölçekleri sırayla, oyuncak, çocuk odası, apartman girişi, komşuluk ünitesi, mahalle, semt ve kent ölçeklerini içermelidir.

---

⁶ Çocukluk yaş dönemlerine göre şehircilik meslek disiplini bağlamında planlama ve tasarım araçları şöyle sıralanabilir:

Süt çocukluğu dönemi (0-12 aylar): Mekansal açıdan oyunun önemi yoktur. Çocuk, çevresini oral bölgeyle kavramaktadır. Dolayısıyla form zenginliğine sahip, beş duyu algısını ve yaratıcılığı geliştiren, geri dönüşebilir ve değişebilir formlarda olan doğal malzemeler önemli oyun araçlarıdır. Böylece çocuk, doğadaki çeşitliliği algılamaya ilk aylarla başlamış olacaktır.

Özerklik dönemi (12-36 aylar): Doğal aksiyon çapı 50-100 metredir. Çocuk odası, apartman girişi ve komşuluk ünitesi ölçeklerinde tasarım önemlidir. Bu dönemde, doğal dürtü (hareket, bulaştırma, kırletme, saldırma dürtüleri) nedeniyle oluşan oyunlar önem kazanmaktadır (Ergin, 1982). Buna göre, çocuk odasında kullanılabilir, doğal malzeme ve eşyalar bulunmalıdır. Çocuk oyun alanında kum havuzu ve doğal öğelerden (ör:tırmanma için ağaç) oluşan oyun araçları tasarlanmalıdır.

Oyun dönemi (3-6 yaşlar): Doğal aksiyon çapı 100-200 metredir. Mahalle ölçeğinde tasarım önemlidir. Önceki dönemdeki araçlara ek olarak anaokulu bahçesi önemlidir. Örneğin bahçede bulunacak küçük hayvan bahçesinde her çocuk bir hayvanın bakımından sorumlu olabilir.

İlkokul dönemi (6-11 yaşlar): Doğal aksiyon çapı 200-400 metredir. Mahalle ölçeğinde tasarım önemlidir. Yönlendirilme nedeniyle oluşan (kurallı) oyunlar eklenmekte ve spor alanları kullanılmaktadır. Ayrıca, okul bahçesi tarım bahçesi olarak değerlendirilebilir. Doğa eğitiminde itici unsur merak uyandırmak olmalıdır. Bu bağlamda hobi grupları oluşturularak çocuk kulüpleri tasarlanabilir.

Fiziki planlama alanında çocukoyununa yönelik parsel, yapı adası ve mahalle ölçeğinde uygulanabilir öneriler geliştiren ve günümüzde hala geçerliliğini koruyan Ergin (1982)'in çalışması, çocuğa konut yakın çevresinde doğa bilinci kazandırma bağlamında değerlendirilebilecek bir çalışmadır.

Ergin, yaptığı literatür taramaları sonucu doğal öğelerin oyunun değerini artırmadaki önemini belirtmiştir. Buna göre doğal öğeler (ağaç ve çalılar, çayır, basılabilir çim, canlı renkli çiçekler, toprak zemin, ağaç kütükleri, kaya parçaları, kum, su gibi);

- *“yapay/kültürel çevrenin değişmez katı formluluğuna kıyasla, kendi elinde değiştirebileceği, istediği forma sokabileceği elemanların yardımıyla çevresini ve kendisini tanıyabilmesi,*
- *evrenin ve doğanın düzenini kavrayabilmesi,*
- *temel deneyimleri kazanabilmesi,*
- *yaratıcılığa ve üreticiliğe yönelebilmesi,*
- *özerklik dönemi bunalımları sırasında, kirlenme ve bulaştırma eğilimlerinin en sağlıklı biçimde doğal öğelerle karşılanabilmesi, dolayısıyla çocuğun ruhsal sağlığının korunabilmesi”* (Ergin, 1982, s.59)

nedeniyle çok önemlidir.

Bu bağlamda, Ergin (1982)'in mahalle ölçeği için geliştirdiği, konut, anaokulu ve ilköğretim okulu arasındaki bağlantıyı gözetken, trafikten arındırılmış “oyun bölgesi” önerisi bir proje çalışması⁷ haline dönüştürülmüştür. Peyzaj Mimarlığı Bölümü ile Şehir ve Bölge Planlama Bölümlerinin birbirlerini tamamlayan çalışmalarınıyla interdisipliner yapıda gerçekleştirilmiş ve 2007 yılında tamamlanmış bu proje, aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Projenin ana çatısı şu düşünceler üzerine kurulmuştur: *“Günümüz kültürel yapısı içinde üretilen kültürel mekânlarda doğa koruma düşüncesinin eylem sırasında merkezi düşünce olmadığı, dolayısıyla yürüyen dengeler içinde doğa koruma olanaklarının çok sınırlı kaldığı, öncelikle doğa koruma anlayışını eylemin temeline almak gerektiği ve bunun da ancak toplumun düşünce yapısında yeni dengelerin kurulmasıyla olanaklı olabileceği, sürecin de toplumsallaşma süreci olacağı kabulünden”* (Özgüner vd., 2007, s.3) hareket edilmiştir. Bu bağlamda

⁷ “Günümüz Kültürel Yapısı içinde Kentsel Alanda Doğa Korumanın Olanak ve Sınırları İle Sosyalizasyon Sürecinde Çocuklarda Doğa Bilinci Gelişimini Destekleyici Kentsel Tasarım Yaklaşımlarının Saptanması” başlıklı anılan proje, Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonunun desteği sağlanarak, 18.03.2005’de başlamış ve Haziran 2007’de tamamlanmıştır. Proje No: 01018-m-05.

Proje Yöneticisi: Halil Özgüner

S.D.Ü. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Çalışma Grubu: Halil Özgüner, Atilla Gül, Murat Akten, Volkan Küçük

D.E.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Çalışma Grubu: Şenel Ergin, Duygu Çukur.

KENTSEL ALANDA ÇOCUKLARA DOĞA BİLİNCİ KAZANDIRMADA
OYUN MEKÂNI TASARIMININ ROLÜ

ekolojik benlik bilinci kazandırmak, fiili toplumsallaşma sürecinin araçlarından farklı araçlar tanımlamakla mümkün görülmüştür.

“Oyun bölgesi”, bu nitelikte bir araçtır. Başka bir anlatımla, çocuğun yaşam çevresinde (konut çevresi, anaokulu, ilköğretim okulu, oyun alanlarında) kesintisiz oyun olanağı sunan “oyun bölgesi” anlayışı, peyzaj düzenlemesi sonucu oyun sokakları ve alanlarının doğal öğeleri içerecek biçimde tasarlanmasıyla, doğa bilincinin deneyim yoluyla edinilmesini sağlayacak potansiyel içermektedir.

Bu düşünceden hareketle, Isparta kentinde gerçekleştirilen projede, yaklaşık 4000 nüfus öngörülen bir komşuluk ünitesi (gelişme konut alanı) proje alanı olarak seçilmiş ve 1/5000 ölçekli imar planından gelen sınırlayıcı-yönlendirici kararlara bağlı kalmakla, “oyun bölgesi” anlayışını temel alan 1/1000 ölçekli alternatif uygulama imar planı yapılmıştır. Üst kademe taşıt yolları ve yürürlükteki uygulama imar planında alan için öngörülen nüfus, projenin sınırlayıcılarını oluşturmuştur. Kentin fiziki çevre koşulları, projeyi yönlendirici diğer bir kriter olarak ele alınmıştır. Uygun yapı adası yönetimi ve yol güzergâhlarının belirlenmesinde (sınırlayıcı üst kademe yolların elverdiği ölçüde) güneş ve rüzgar, temel yönlendirici kriterler olmuştur.

Parselasyon düzeniyle planlanmış mevcut imar adaları, alternatif imar planında Emsal değeri verilerek yapı adası düzeninde tasarlanmış ve böylece tek cepheden taşıt yoluyla bağlantı sağlanarak, diğer üç cephenin yaya yolu olması sağlanmıştır. Anaokulu ve ilköğretim okulu hizmet yarıçapları (yürüme mesafesi) belirlenmiş ve trafikten arındırılmış yollarla konutlardan bu alanlara kesintisiz yaya erişimi sağlanmaya çalışılmıştır.

Alternatif imar planının yapılmasından sonra, oluşan oyun sokaklarına yönelik kentsel tasarım ölçeğinde peyzaj tasarımı yapılmıştır. Bu kapsamda konut yapı adaları ve oyun alanları için yeşil alan konseptleri oluşturulmuştur.

Alternatif imar planının notlarında, gelişme konut alanı yapı adaları için hükümler getirilmiştir. Örneğin, yapı adasında bahçe duvarının bulunmayacağı ve tasarlanması gereken oyun yerlerinin minimum değeri belirtilmiştir. Yapı adası bahçe düzenine ilişkin şu hükümler getirilmiştir:

- “Yapı adası içindeki yollarda 5m aralıklarla yaprağını döken ağaçlar (Örneğin gölge etkisi oluşturabilecek Dişbudak, Akçaağaç, Ihlamur, Katalpa gibi) dikilecektir. Dikilmesi uygun olan ağaçlar SDÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümünce yapılacak yörelin ekolojisine uygun ağaç türleri listesine göre belirlenecektir.
- Yapı adasında bahçe düzeni yapılmamış ve gerekli sayıda ağaç dikilmemiş yapılara yapı kullanma izni verilmez.
- Yapı adasının bitkisel ve yapısal mekan düzenlemesi Isparta Belediyesi tarafından onaylanacak peyzaj tasarım projesine göre yapılacaktır” (Özgüner vd., 2007, s.82).

5. SONUÇ

Gelişim psikolojisi ve beyin bilimi alanındaki araştırma sonuçlarına dayanarak, doğa bilincinin çocukluk döneminde kazandırılması gerektiği söylenebilir. Fiili kültürel yapıda verilen bilinç, “nesne” bakışına temellenen tüketim bilincidir. Bu da doğanın varlığına aykırı bir bilinçtir. Bu nedenle ekolojik denge bozulmakta ve doğa korunamamaktadır. Oluşan sorunlar sonucu, doğa korumanın önemi dikkate alınmış ve bu doğrultuda doğa eğitime yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda ülkemizdeki çalışmaların bazı vakıf ve derneklerin projeleriyle sınırlı kaldığı; bu projelerin de örgün öğretimi hedef aldığı görülmektedir. Benzer biçimde, yapılmış tezler de çevre eğitiminin okulda verilebileceği düşüncesinde birleşmektedir. Anılan çalışmalar, doğanın bütün olarak kavranmasını ve deneyimi sınırlı ölçüde içerdiği için doğa bilinci oluşumunda yetersiz kalmaktadır.

Son yıllarda Avrupa ve Kuzey Amerika’da benimsenen “doğal stil” anlayışı, çocuk yaşam çevrelerinde doğanın deneyimlenmesini temel aldığı için doğa bilinci kazandırma konusunda daha fazla olanak barındırmaktadır.

Doğa bilinci kazandırmaya yönelik fiili durumda yapılanlar ortaya konulduktan sonra makalede, çocuğa nasıl bir doğa bilincinin verilmesi gerektiği ve bunun hangi yolla gerçekleştirilebileceği sorularına yanıt aranmıştır. Gereçekleri ortaya konularak verilen yanıtlara göre, çocuklara verilecek doğa bilinci, doğanın bütünsel olarak algılanmasını içermeli ve bu bilinçle insan kendisini doğanın bir parçası olarak kavramalıdır. Bu da “ekolojik benlik bilinci” anlamına gelmektedir. Ekolojik benlik bilinci de oyun üzerinden mekan kullanımı ile (konut yakın çevresinde) deneyimleyerek kazandırılmalıdır. Böylece ekolojik benlik, oyun ve mekan yoluyla edinilecek deneyimle bilince taşınacak; sonuçta doğa koruma kendiliğinden gerçekleşerek bilinç dışı hale gelecektir. İçselleştirilen doğa koruma bilgisi, altbeyin yoluyla nesillere aktarılarak 2-3 kuşakta yerleşebilecektir.

Bu çerçevede, Ergin (1982)’in mahalle ölçeğinde geliştirdiği ve kesintisiz oyun olanağı sunan “oyun bölgesi” önerisi, konut yakın çevresinde oyun üzerinden doğal öge ve doğal mekan tasarımına olanak tanımaktadır. Makalede, bu anlayışı temel alarak kurgulanmış olan bir proje çalışması anlatılmıştır.

Kısaca doğa bilinci, çocukluk döneminde, çocuk yaşam çevresinde doğal öge ve doğal mekan kullanımıyla kazandırılmalıdır. Günümüzde ele alındığı biçimiyle doğa eğitiminin okulda öğretilmesi düşüncesi, uygulamayı içermediğinden (yaşamın içinde olmadığından) yetersiz kalmaktadır. Ayrıca öğretim 6 yaşında başlamaktadır. Üstelik ülkemizde 4. sınıftan (10 yaşından) itibaren doğa ile ilgili üniteler/konular işlenmeye başlanmaktadır. Oysa verilecek doğa bilinci ve eğitimi 0-12 yaş aralığını ve özellikle ilk yaş dönemlerini kapsamalıdır. Bu nedenle resmi öğretimde konu bağlamında geliştirilecek araçlar (eğitimcilerin uygun nitelikte eğitilmesi, gezilerin düzenlenmesi, izcilik faaliyetleri, gerekli araç ve gereçlerin temin edilmesi, derslerin içeriğinin konu bağlamında yeterli duruma getirilmesi vb.) doğa eğitimini destekleyici nitelikte araçlardır.

KENTSEL ALANDA ÇOCUKLARA DOĞA BİLİNCİ KAZANDIRMADA
OYUN MEKÂNI TASARIMININ ROLÜ

KAYNAKLAR

- Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006. İnternet Sitesi: <http://www.eyd.cevreorman.gov.tr/> (28.12.2006).
- Devall, B., 1994. Ekolojik Benliğimiz, Der:Günseli Tamkoç, Derin Ekoloji, Ege yay., İzmir, ss.43-56.
- Ergin, Ş., 1982. Çocuğun Oyun Gereksinimi ve İzmir/Alsancak Semtinde Çocuğa Yönelik Açık/Yeşil Mekân Olanaklarının Artırılması Üzerine Bir Araştırma, doçentlik tezi, Ege Üniversitesi, İzmir (yayınlanmamış), 112s.
- Kaya, N., 2004-a. Evrenin Dili, sistem yayıncılık, 2. baskı, İstanbul, 238s.
- Kaya, N., 2004-b. Sezgilerimiz ve Takıntılarımız, sistem yayıncılık, 2. baskı, İstanbul, 315s.
- Kendle, A. D. and Forbes, S. J., 1997. Urban Nature Conservation: Landscape Management in the Urban Countryside, E & FN Spon, London, 352p.
- Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-a. İnternet Sitesi:
<http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitimProgramlar/Egitilebilir/03.htm> (27.12.2006).
- Milli Eğitim Bakanlığı, 2006-b. İnternet Sitesi:
<http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitimProgramlar/Egitilebilir/04.htm> (27.12.2006).
- Onur, B., 1995. Gelişim Psikolojisi, İmge kitabevi, Ankara, 282s.
- Özdemir, A., 2003. İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgi ve Bilinçlerinin Araştırılması, doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir (yayınlanmamış), 150s.
- Özgüner, H., 2003. Kentsel Peyzajda Doğal Stilin Fonksiyonel Değerleri ve Bunların Klasik Stille Karşılaştırılması, SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A. (2): 19-36.
- Özgüner, H., Çukur, D., 2006. Role of Media in Participation and Preferences of Children in Their Everyday Life During The Process of Monoculturization. Childhood and Youth: Choice and Participation. International Conference, 4-6 July 2006, Sheffield, UK.
- Özgüner H., Ergin Ş., Gül A., Çukur D., Küçük V., Akten M., 2007. Günümüz Kültürel Yapısı içinde Kentsel Alanda Doğa Korumanın Olanak ve Sınırları İle Sosyalizasyon Sürecinde Çocuklarda Doğa Bilinci Gelişimini Destekleyici Kentsel Tasarım Yaklaşımlarının Saptanması. Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Raporu, Proje No: 01018-m-05, Isparta, 92s.
- TUBİTAK, 2006. İnternet Sitesi:
<http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevrevesurdurulebilir/kalkinma/kaynaklar/komrap.pdf> (28.12.2006).